

a reakció elkergette, mert zsidók vagy liberálisok voltak; akik megmaradtak, azoktól az ifjúság mitsem tanulhat, nem tesz tehát egyebet, mint irreudenta tüntetéseket rendez. Különösen vörös posztó a szemében egyik professzor, akit francia szellemességgel Monsieur Szamárnak keresztel el, a korlátolttság, tudákosság és elvtelenség típusa, aki szerinte aljas politikai szolgálatokért kapott egyetemi katedrát. A sok nevetséges, ostoba vagy nagyképű magyar és külföldi alak mellett természetesen kivételes lények a franciák, ezek intelligencia és modor tekintetében egyaránt kimagaslanak, a nők körében pedig ellenállhatatlanok. Köztük a szerző önmagát is szerepelteti André Girard néven, aki ha nagy fekete kabátjában és kék gallérvédőjében valahol megjelenik, a magyar gépirónók és diáklányok az izgalomtól magukon kívül vannak.

A magyar élet rajzában Mistler nemcsak torzít, hanem gyakran téved is és néhai Tisso-t-ra emlékeztet. Azt írja többek közt, hogy az Alföldön tárogatón játszanak a pásztorok és árvalányhaj szállong a levegőben, hogy Budapesten két színházi napilap és öt-hat színházi hetilap van. Az sem valószínű, hogy a miniszterelnöki palota udvarában fel s alá sétáló hízódisznót látott volna (talán Belgrádra gondolt), vagy hogy az operában a miniszterelnöki páholyban 18-an tolongának, azért, mert a miniszterelnök meghívta szegény rokonait. Egyik fejezetben leírja, hogyan ünneplik az újévet egy előkelő budapesti szálloda éttermében. „Valami durva örület — írja — egyszerre magával ragadta ezer esztendő civilizációját, s a frakkos urak, a gyémánttal borított asszonyok hasonlóká lettek az ázsiai síkságon a napfogyatkozás alkalmával ordító vad őseikhez“. Mistler nem tudja, hogy az újévnek ez a malacsvitással és kéményseprővel való hangos ünneplése nem ősmagyar szokás, hanem hamisítatlan német import. Másrészt az is valószínű, hogy ennek a társaságnak a tagjai jórészt nem fajmagyar urak voltak, hanem leginkább háborús gazdagok, tőzdespekulánsok, valutásiberek és — előkelő idegenek. Nem ősmagyar szokás az sem, hogy a vidéki földbirtokos házigazda maga vagdalja fel az asztalnál a sült pulykát, s azután az egyes darabokat villára szúrva átnyújtja vendégeinek. Ez a primitív szokás a szerző hazájában, Franciaországban van divatban és pedig nemcsak a parasztság, hanem a kispolgárság körében is. Nem is kívánjuk nálunk meghonosítani.

Ellenségeink gyakran irigylik tőlünk azt a képességünket, mellyel magunknak külföldi barátokat tudunk szerezni. Valóban az idegenek, kik nálunk megfordulnak és velünk alkalmuk nyílik közelebbről megismerkedni, számos esetben magyar szimpáthiával térnek vissza hazájukba. Őszintén sajnáljuk, hogy Mistlert, aki kétségbe nem vonható tehetségénél fogva valószínűleg a közeljövőben szerepet fog játszani a francia irodalmi és politikai élet terén, regénye után ítélve barátunknak megnyerni nem sikerült.

(Pécs.)

Birkás Géza.

MADÁCH ÉS LAMENNAIS.

Az *Ember Tragédiája* szerzőjének Lamennais-vel való szellemi kapcsolata nem új gondolat a Madách-kutatás történetében. Már Kármán Mór törekedett (a *Budapesti Szemle* 124-ik kötetében megjelent tanulmányában) annak kimutatására, hogy Lamennais *Esquisse d'une philosophie* c. munkája hatással volt a tragédia első színére. Madáchnak Lamennais-hez való egyéb

kapcsolataira óhajtanánk rámutatni. A francia írónak három könyve jöhet tekintetbe: a *Paroles d'un croyant*, amely Madách könyvei között Börne fordításában *Worte des Glaubens* címen van meg, továbbá a *Le Pays et le Gouvernement* és a *Livre du Peuple*.

A *Paroles d'un croyant* kemény hangon ostromozza a fennálló viszonyokat és látnoki stílusban jövendöli meg, hogy csakhamar eljön az idő, mikor minden meginog, minden megváltozik. Madách német könyvéből idézek:

Ich sehe am Horizont eine graue Wolke und um sie her ein rothes Leuchten, wie der Widerschein einer Feuerbrunst . . . Ich sehe die Ströme ihren Lauf verändern, die Hügel wanken und hinterstürzend die Thäler ausfüllen. Alles macht sich los, alles bewegt sich, alles verändert die Gestalt . . . Ich sehe in der Ferne Wirbelwolken von Staub, und sie ziehen nach allen Richtungen und stossen und mengen und vereinigten sich. Sie gehen über die Städte her und wenn sie vorüber sind, sieht man nur noch die kalte Erde.

Ich sehe die Völker tobend erheben . . . (*Worte des Glaubens*, 5. l.)

Stílusra nézve egyező, sőt részben tartalmilag is azonos ezzel Péter apostol beszéde:

. . . Nem érzed-é, hogy az ég büntetése
Nehezkedik rád? Nézz csak, nézz körül,
A város pusztúl, durva idegen nép
Tiporja el arany vetésidet,
Szétbomlik a rend, senki sem parancsol
S szót nem fogad . . . (1286—1291)
El fogsz pusztúlni, korcsúlt nemzedék,
E nagy világ most tisztuló színéről (1312—13.)

A londoni szín három részletének inspirációit szintén Lamennais ben kereshetjük. „Die Armut ist Tochter des Bösen, dessen Kern in jeder Gesellschaft ist“ — olvassuk a *Worte des Glaubens*-ban. E gondolat költői feldolgozása az a jelenet, amelyben Lucifer elmondja, hogyan esett bünbe a londoni szín hálaírást munkása. Ő kórházba került,

Kedves nejénél a szükség beszólt,
Lovel fia ifjú volt s jószívű,
Meglelték egymást és mindent feledtek (3041—43).

— — — — —
A férj kigyógyult s a nőt nem lelé,
Helye betölt, munkát hiába kért,
Fellázadt keble, fenyegetni mert,
Lovel fia pofonnal válaszolt,
Az átkozottnak kés akadt kezébe —
Most itt viszik. (3046—3051.)

Á d á m :

Velőt fagyasztó látvány, mit kísérsz?
Ki mondja itt meg, melyik bünösebb,
Avagy csupán a társaság talán . . . ?
Hol ez rohad, búján tenyész a bün.

Lovel:

A társaság, igen. (3058—3062.)

A *Le Pays et le Gouvernement*-ban Lamennais hevesen támadja a túlóráztatást:

Je ne sache rien qui méritât davantage d'être loué, encouragé . . . que la décision prise par la commission des tailleurs de pierre. Les sous-signés . . . ne doutant pas que le mal qui les affige ne prenne sa source dans l'existence des ouvriers dits *ouvriers tâcherons*, qui sacrifient tout à un sordide intérêt, compromettent par un honteux trafic la santé, la vie même des ouvriers, en donnant à des travaux immodérés des heures destinées au repos et au sommeil. (36—37. lap.)

A londoni színház Második Gyárosa éppen ezt a túlóráztatást akarja megvalósítani.

Erősebben kell hát befogni őket,
Dolgozzanak fél éjjel gyárainkban,
Elég pihenni a másik fele,
Kinek álmodni úgy sem célszerű. (2919—2922.)

Keményen bírálja Lamennais munkája a hatalomnak azt a törekvését, hogy a különböző társadalmi osztályok, különösen a munkásság és katonaság között egyenlenséget szítson:

Que n'a-t-on point fait pour isoler le soldat, pour le tenir séparé de la population, pour soulever même si on l'avait pu, entre lui et les citoyens les animosités réciproques, un certain esprit d'hostilité et d'antipathie . . . (47. l.)

A katonák és munkások egyenlenségét Madách megkapó módon szemlélteti:

(Egy katonát egy mesterlegény kezéből elveszi táncosnőjét.)

Katona:

Paraszt, odébb! vagy azt hiszed talán
Hogy még te is valami vagy?

Mesterlegény:

Megérzed,

Ha nem hiszed.

Második mesterlegény: Ne bánts. Térj ki előle:

A hatalom s dicsőség mind övé!

Első mesterlegény: No hát, lenézéssel miért tetézi,

Ha már úgy is nadályként szívja vérünk.

Feltűnően emlékeztet a *Le Livre du Peuple*-re a falanszter-jelenet két sora:

Tudós:

Ez a szegénynek rabszolgája volt.

Ádám:

Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak. (3274—3276)

Lamennais említett munkájában így ír:

... cette société traite [le peuple], comme le laboureur traite son cheval et son boeuf et souvent moins bien (Chap. II.)

Feltevésünket az is alátámasztja, hogy Lamennais mindhárom idézett munkája megvolt Madách könyvtárában, ezenkívül még a *De la Religion* c. kötet is, összesen tehát négy, nem pedig kettő, mint Voinovich tévesen állítja kitűnő monografiájának 1922-ben megjelent második kiadásában is. (448. l.) Szücsi József (*Madách Imre könyvtára*, Magyar Könyvszemle, 1915) mind a négy munkát felsorolja. Adatának helyességéről személyesen győződtem meg, midőn a múlt év június havában Zsinka múzeumi igazgató úr jóvoltából alkalman nyílt a Nemzeti Múzeum könyvtárában külön szekrényben őrzött Madách-könyvtárt kötetről-kötetre átnézni.

Ha ezen adatokhoz még hozzávesszük, hogy Madách a társadalmi problémák iránt nagy érdeklődéssel viseltetett, akkor lehetetlen a feltüntetett egyezéseket véletlennek, irodalmi találkozásnak betűdnünk. Alapvető gondolatot nem vett Madách Lamennais-tól, de a tragédia egyes részleteinek kidolgozásánál a francia író hatása kétségtelenül szerepet játszott.

(Szeged.)

Gy. Juhász László.

MÉCS LÁSZLÓ.*)

Gyermekszeretete egészen sajátosan közvetlen hangú, új-romantikus zamatú versekben szólal meg. Megremeg, mikor a kandi gyermek kérdéseivel osztrómolja, mert primitív ösztönnel a legmélyebb titkok körül jár a világot felédező gyermek kíváncsisága:

Gyermekkezecke bal kezemben. Búcsúra megyünk;
„Mécs bácsi, miért van búcsú?
Miért mennek a felhők az égen?
Miért vannak koldusok?
Jézuska miért van a kereszten?“
Ezer Miért! Ezer száj nyílik a hajszálygyökéren!
Ezer szájon át szívja az őstavas tejét ...
Bársonyló bőrén átüt az őstavas teje:
világot apukának, mamukának, nagymamának.
Aki hozzányúl: beléborzong egy lüktetés,
egy kacagás, egy álom az őstavaszból ...

(Palika.)

Mécs Lászlót mindenki az emberszeretet poétalelkű apostolának ismeri. Azt azonban kevesen veszik észre, hogy a szeretet prófétája is nagy harcot vív az önzéssel, míg eljut a prófétai magaslatra. *Ember leszek az emberekkel* című versében azt írja, hogy önzésében eleinte ő is ép úgy menekült a szomorúság elől, mint a vadludak az ősz elől; hiszen:

Embernek is van vadlúd-vágya:
álmodni örök öröm-ágyba,
lakodalomból lakziba,
virágos rétről más felé,

*) Befejező közlemény. V. ő. Széphalom 1930. 2. sz.